

PAPER DETAILS

TITLE: Lise Öğrencilerinde Bir Değer Olarak Adalet Algısının İncelenmesi: Afyonkarahisar Örneği

AUTHORS: Ümran ERKORKMAZ ÇOBAN, İbrahim GÜRSES

PAGES: 443-468

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/3002015>

Lise Öğrencilerinde Bir Değer Olarak Adalet Algısının İncelenmesi: Afyonkarahisar Örneği

Examining the Perception of Justice as a Value in
High School Students: The Case of Afyonkarahisar

Ümran ERKORKMAZ ÇOBAN¹, Prof. Dr. İbrahim GÜRSES²

¹Milli Eğitim Bakanlığı
• 711721019@ogr.uludag.edu.tr • ORCID > 0000-0002-2980-8180

²Bursa Uludağ Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Bursa
• igurses@uludag.edu.tr • ORCID > 0000-0002-1424-4626

Makale Bilgisi/Article Information

Makale Türü/Article Types: Araştırma Makalesi/Research Article

Geliş Tarihi/Received: 10 Mart/March 2023

Kabul Tarihi/Accepted: 12 Haziran/June 2023

Yıl/Year: 2023 | **Sayı – Issue:** 54 | **Sayfa/Pages:** 443-468

Atıf/Cite as: Erkorkmaz Çoban, Ü. ve Gürses, İ. "Lise Öğrencilerinde Bir Değer Olarak Adalet Algısının İncelenmesi: Afyonkarahisar Örneği" Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 54, Haziran 2023: 443-468.

Sorumlu Yazar/Corresponding Author: Ümran ERKORKMAZ ÇOBAN

Etik Kurul İzin Raporları/Ethics Committee Permission Reports: "Bu makale çalışması için gerekli olan Etik Kurul İzin Raporu Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma ve Yayın Etik Kurulu tarafından 24.06.2022 tarihli ve 2022/06 sayılı kararı ile kabul edilmiştir."

LİSE ÖĞRENCİLERİNDE BİR DEĞER OLARAK ADALET ALGISININ İNCELENMESİ: AFYONKARAHİSAR ÖRNEĞİ

ÖZ

Bu çalışmanın temel amacı, lise öğrencilerinin adalet değerine ilişkin algılarını, metaforlar aracılığıyla ortaya çıkarmaktır. Araştırmanın katılımcıları Afyonkarahisar il merkezinde bulunan Süleyman Demirel Fen Lisesi, Kamil Miras Anadolu Lisesi ve Özel AOSB Rahmiye Sare Palalı Teknik Koleji'nde öğrenim gören öğrencilerden oluşmaktadır. Araştırma 2022 yaz döneminde 268 kişi ile gerçekleştirilmiş ve nitel araştırma deseni kullanılarak yürütülmüştür. Veri toplama aracı olarak çalışmada kişisel bilgi formu ve "Adalet ... (metafor)... benzer, çünkü... (metafor sebebi)..." cümlelerinin kullanıldığı yarı yapılandırılmış bir form kullanılmıştır. Verilerin analizinde içerik analizinin özel bir formu olan metafor analizi kullanılmıştır. Araştırma sonunda 268 lise öğrencisi tarafından 125 farklı metafor üretildiği görülmüştür. Araştırma kapsamında adalet değerine ilişkin üretilen metaforlarla ilgili 3 tema oluşturulmuştur. Bu temalar; düzeltici adalet, dağıtıcı adalet ve adaletsizliktir. Düzeltici adalet temasına (%21,26) ait 2 kod oluşturulmuştur: Bağımsız işleyen bir sistem ve uygulamada eşitlik. Dağıtıcı adalet temasına (%52,98) ait olarak da 8 kod oluşturulmuştur. Bu kodlar; yaşam için zorunlu ihtiyaç, iyi hissettiren koşullar, ihtiyaç olanı sağlayan sistem, emek isteyen uygulama, eğitimle kazanılabilen nitelik, subjektif bir anlayış, kelebek etkisi oluşturan sistemsel parça ve hakkaniyettir. Adaletsizlik temasına (%25,74) ait ise 1 kod oluşturulmuştur: Adaletin yokluğu.

Anahtar Kelimeler: Din Psikolojisi, Değer, Adalet, Metafor, Lise Öğrencisi.

EXAMINING THE PERCEPTION OF JUSTICE AS A VALUE IN HIGH SCHOOL STUDENTS: THE CASE OF AFYONKARAHİSAR

ABSTRACT

The main purpose of this study is to reveal high school students' perceptions of the value of justice through metaphors. The participants of the research consist of students studying at Süleyman Demirel Science High School, Kamil Miras Anatolian High School and Private AOSB Rahmiye Sare Palalı Technical College located in Afyonkarahisar city center. The research was carried out with 268 people in the summer of 2022 and was carried out using qualitative research. Personal information form and a semi-structured form in which the sentences "Justice ... (metaphor) ... are similar, because ... (reason for metaphor) ..." were used as data collection

tools. Metaphor analysis, which is a special form of content analysis, was used in the analysis of the data. At the end of the research, it was seen that 125 different metaphors were produced by 268 high school students. Within the scope of the research, 3 themes related to the metaphors produced regarding the value of justice were created. These themes are; corrective justice, distributive justice and injustice. Two codes were created for the theme of corrective justice (%21.26): An autonomous system and equality in practice. 8 codes were created for the distributive justice theme (%52.98). These codes are; Necessary need for life, conditions that make you feel good, system that provides what is needed, practice that requires effort, quality that can be gained through education, a subjective understanding, a systemic part that creates a butterfly effect and fairness. For the theme of injustice (%25.74), 1 code was created: Absence of justice.

Keywords: Psychology of Religion, Value, Justice, Metaphor, High School Student

GİRİŞ

Değer, ahlak felsefesi ve değer felsefesine göre, öznenin olana ya da olguya yüklediği bir niteliktir. Bu yükleme de öznenin duyguları, arzuları, ilgileri, amaçları ve ihtiyaçları ile ilgilidir (Cevizci, 2005, 432). Dolayısı ile değerlerin subjektif bir yönünün olduğu söylenebilir. Değerleri kutsallık atfedilebilen, sahip olunduğunda insanı yücelten ve erdem kazandıran ilkeler olarak da açıklamak mümkündür (Uysal, 2003, 52). Bu yönü de değerleri çoğunluk tarafından onaylanabilir yapmaktadır. Dolayısıyla bireyin yaşamını kendi duygu dünyasında ve temas halinde olduğu tüm canlılar ile denge ve düzen içinde sürdürme zorunluluğu, entelektüel ve pratik anlamda siyaset felsefesinin, hukuk felsefesinin ve ahlak felsefesinin bir kavramı olan adaleti ihtiyaç duyulan bir değer olarak karşımıza çıkarmaktadır.

Bir değer olarak adalet hakka ve doğruluğa saygı temeli üzerine kurulu bir ahlak ilkesi, insan davranışlarını ahlaki açıdan inceleyen ve eleştiren bir düşüncedir. Doğruluk, dürüstlük, tarafsızlık, uygun ve doğru davranış biçimi ile ilgili bir kavramdır (Cevizci, 2005, 13).

Aristoteles'in adalet yorumlarında eşitlik ve denge ön plana çıkmaktadır. O'na göre adalet genel adalet ve özel adalet olarak ikiye ayrılır. Genel adalet, yasalar, ahlak ve ilke anlamında mükemmelliktir, "tam erdem"dır. Özel adalet de ikiye ayrılmaktadır. Eşit dağıtımın sağlanması ile ilgili olarak düzeltici adalet ve hak edilişe göre ya da payına düştüğü kadarını adil olarak alma anlamında kullanılan dağıtıcı adalet. Düzeltici adalette aritmetik ortalama esas alınırken, dağıtıcı adalette geometrik ortalama esas alınmaktadır (Topakkaya, 2008, 42; Kabadayı, 2013, 50). Aritmetik ortalama herkesin eşit pay alımını temsil etmektedir. Yani pay edilmek istenen değerden her kişinin aynı miktarda faydalanması anlamına gelir. Dağıtıcı adalette kullanılan geometrik ortalama ise söz konusu değer her kесе

eşit miktarda değil hak edilişe, yani bireysel performansın dikkate alındığı bir hesaplama yöntemi kullanılarak bir sonuca varılması ve böylece eşitliğin sağlanması anlamına gelir. Zira bazı konularda aritmetik ortalama ile hak belirlenip herkese eşit miktarda paylaşım gerçekleştirilmesi, kişilere hak ettiğinden fazla ya da az pay düşmesi sonucu bir adaletsizliğe sebep olabilir.

Adalet kavramını ele alan eserlerin ve araştırmaların çoğunluğunda Aristoteles'in eşitlik ve denge düşüncesinin hâkim olduğunu, düzeltici ve dağıtıcı adalet tanımlarının etkileri bulunduğunu görmekteyiz. Örneğin Rawls adalet anlayışını hakkaniyet kavramı ile açıklayan bir filozoftur (Rawls, 1999, 10-15; Kabadayı, 2013, 52; Galisanka, 2019, 173). Hakkaniyet adaletin en mükemmel hali olarak görülebilir. Çünkü hakkaniyet bireylerin, hakların eşitliğini savunurken denkliği, liyakatı, ehliyeti gözetir (Hökelekli, 2009, 133). Bu noktada Rawls'ın hakkaniyet yorumunun dağıtıcı adalet ile ilgili olduğu söylenebilir.

Kelsen mutlak adaletin, tanımlanamayacağını ve adaletin göreceli bir özelliğe sahip olduğunu ifade eder (Kelsen, 2013, 443). Dolayısıyla adalet, insanın kendi aklı veya zihinsel temsillerinde açığa çıkan bir değer olarak da yorumlanabilir. Zira adalet, öznenin kendi temsil pratiğini gerekçelendirme ve temellendirmesi ile ilişkili bir boyuta sahiptir (Atilla, 2022, 4). Bu sebepten dolayı adalet kavramının zihinsel temsillerini açığa çıkarmada kullanılabilecek en uygun araçlardan birisinin de metaforlar olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü metaforlar zihinde daha soyut ve daha karmaşık ya da daha örtük olarak yapılanmış bir durumu anlamak ve hakkında konuşmak için kullanılabilmektedir (Slingerland, 2004, 9). Karmaşık konuların başka bir deneyimin terminolojisi üzerinden açığa çıkartılmasını sağlayan analogiler olarak da ifade edilebilir (Vosniadou & Ortony 1989, akt. Moser, 2000, 3). Dolayısıyla metaforlar, analiz edilmek istenen kavramların içini dolduran anlamların keşfini sağlamada en önemli araçlardan biri olarak görülmelidir (Altınsoy ve Karakaya Özyer, 2022, 65).

Metaforların veri toplama aracı olarak kullanılabilmesi, çalışma gurubunun içinde bulundukları ya da tamamlamış oldukları varsayılan bilişsel gelişim süreçleri ile de uyumlu olmayı gerektirmektedir. Lise öğrencilerinin perspektifinden adalet algısını metaforlar aracılığı ile keşfinin imkanı L. Kohlberg'in ahlaki gelişim kuramıyla desteklenmektedir. Kohlberg, bilişsel gelişim ve sezgiyi ahlaki gelişim için gerekli görür. Çünkü ahlaki prensipler, bilişsel gelişime bağlı olarak bireyin kendi yargıları ve kendi kontrolü ile yavaş yavaş oluşmaktadır (Çelen, 2000, 98). Ahlaki kuralların bir değer olarak ortaya çıkması için kişi tarafından içselleştirilmesi, doğru ve yanlışın belirlenmesinde gerekli olan prensip ve ilkelerin kazanılması anlamına gelir. Ve bu gelişim aşamalı olarak ilerleyen muhakeme ve yargılama süreci olarak değerlendirilebilir. Kohlberg'e göre birbirini takip eden üç ahlak gelişim aşaması vardır.

Bu aşamaların her biri de iki evreden oluşmaktadır. 1-Gelenek Öncesi Aşama (Bağımlı Evre – Bireycilik ve Çıkara Dayalı Alışveriş Evresi). 2- Geleneksel Aşama (Karşılıklı Kişiler Arası Beklentiler, Bağlılık ve Kişiler Arası Uyum Evresi- Sosyal Sistem ve Vicdan Evresi). 3- Gelenek Ötesi, Prensiplere Dayalı Aşama (Sosyal Sözleşme, Yararlılık ve Bireysel Haklar Evresi - Evrensel Ahlaki Prensipler Evresi). Gelenek öncesi aşama ahlaki davranışların değerlendirilmesinde, iyinin ve kötünün belirlenmesinde haz ve çıkar sonuçlarının dikkate alınmasını kapsar. Otoriteye körü körüne bağlılık ve cezadan kaçma doğru davranışın ölçütüdür. Ayrıca doğru davranış çıkarlara ulaşıldığı sürece kurallara uymaktır. Bu aşama 9 yaşına kadar olan çocuklarda ve bazı yetişkinlerde görülür. Bu, ahlaki gelişimin en düşük seviyesidir. Kohlberg'e göre tüm aşamalar sıra ile gerçekleşmekle beraber herkes tüm aşamalara ulaşamayabilir. Geleneksel aşama da iyinin ve kötünün, doğrunun ve yanlışın belirlenmesinde otoritelerin onayını, sosyal düzenin kurallarını ön plana çıkarır. Doğru davranış grubun kurallarına uymayı, başkalarına yararlı olmayı, onlara güven vermeyi gerektirir. Bu aşama 9 - 15 yaş arasındaki çocuklar ve birçok yetişkini kapsamaktadır. Gelenek ötesi, prensiplere dayalı aşama ise herkes tarafından kabul edilen kuralların ve bireysel hakların dikkate alındığı bir aşamadır. Bu aşamada daha öznel ve daha esnek ahlaki kuralların ve değerlendirmelerin oluşması söz konusudur. Toplumun temel hak ve değerlerini korumak kanunların da üzerindedir. Topluma yararı olacaksa kanunlar değiştirilebilir. Ahlaki prensipler evrenseldir, insan hakları ve insan onuru her şeyin üzerindedir. Çok az kimse bu aşamaya ulaşır. (Kulaksızoğlu, 2002, 101-103; Özbay, 2001, 73-77).

Literatür incelendiğinde çok sayıda adalet kavramına dair teorik çalışmalar ve örgütsel adalet alanında yapılmış araştırmalara rastlanmıştır. Ancak bir değer olarak adalet algısı ile ilgili sınırlı sayıda alan araştırmasına ulaşılmıştır. Bu bağlamda Tomul ve diğerleri (2012) öğretmen adaylarının görüşlerine göre üniversite öğretim elemanlarının sınıf içi davranışlarında adil olup olmadıklarını araştırmıştır. Köse ve diğerleri (2019) ise öğretmenlik programlarına devam eden üniversite üçüncü sınıfta öğrenim gören öğretmen adaylarının bir değer olarak adalet algılarını ve adalet değerinin kazandırılmasına ilişkin görüşlerini araştırmıştır. Sırrı (2015) karakter eğitimi bağlamında 9-14 yaş grubundaki 31 çocuk ile adalet algısının oluşumunu ve gelişimini araştırmış, İnel ve arkadaşları (2018) ortaokul öğrencilerinin adalet kavramına ilişkin algılarını metafor yöntemi ile araştırmış, Balbağ ve diğerleri (2022) ise ilkokul üçüncü ve dördüncü sınıf öğrencisinin adalet eğilimi düzeylerinin bazı değişkenler ile ilişkisini araştırmıştır.

Genel olarak yapılan çalışmalar incelendiğinde henüz lise öğrencilerinin adalet algılarını metaforlar aracılığı ile ortaya koyan bir araştırmaya rastlanmamıştır. Eğitimin her kademesinde öğrencilerin zihinsel özelliklerine uygun olarak aktarılan adalet değerinin öğrencilerde bir erdeme dönüşmesi, bireylerin ve toplumların geleceği için oldukça önemli bir hedef olarak görülmektedir. Bu bağlamda kişinin içinde bulunduğu sosyal çevrenin adalet pratiklerini fark edebildiği, bilgiyi sorgu-

layabildiği ve dönüştürebildiği bir gelişim döneminde adalet algılarını incelemek önem arz etmektedir.

Bu çalışma temel olarak lise öğrencilerinin adalet değerine yükledikleri anlamları metaforlar aracılığıyla ortaya çıkarmayı amaçlamıştır. Elde edilen verilerle bütünsel bir tanım yerine sadece lise öğrencilerinin perspektifinden adalet kavramının incelenmesi hedeflenmiştir.

Bu amaç doğrultusunda çalışmanın araştırma soruları şöyledir:

Lise öğrencilerinin adalet kavramına dair sahip oldukları zihinsel imgeler (metaforlar) nelerdir?

Ulaşılan metaforlar ortak özelliklerine göre nasıl gruplandırılabilir?

Lise öğrencilerinin adalet algılarındaki benzerlikler ve farklılıklar nelerdir?

YÖNTEM

Araştırma Deseni

Adalet kavrayışının öznenin zihinsel süreçleri yoluyla keşfedilen ve temellendirilen bir boyuta sahip olması ve çalışma grubunun (lise öğrencilerinin) da içinde bulundukları varsayılan gelişim dönemi özellikleri dikkate alındığında lise öğrencilerinin 'adalet' kavramına dair algılarının metaforlar aracılığıyla belirlemesinin uygunluğuna karar verilmiştir. Bu noktada metaforlar yoluyla nitel araştırma deseni planlanmıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2016, 210).

Çalışma Grubu

Araştırmanın katılımcıları 2021-2022 öğretim yılı bahar döneminde Afyonkarahisar il merkezinde bulunan Süleyman Demirel Fen Lisesi, Kamil Miras Anadolu Lisesi ve Özel AOSB Rahmiye Sare Palalı Teknik Koleji'nde 9, 10, 11 ve 12. sınıf öğrencilerinden oluşturmaktadır. Bu çalışma kapsamında 294 öğrenciye ulaşılmış 26 kişinin verileri metafor özellikleri taşımadığı için analiz dışı bırakılmış, kalan 268 öğrencinin verileri analiz edilmiştir. Araştırmaya katılan 14-18 yaş aralığındaki öğrencilerin % 52.9'unu (n=142) kız öğrenciler, % 47.01'ini (n=126) erkek öğrenciler oluşturmaktadır. Katılımcı grubu belirlerken maksimum çeşitliliğe yaklaşabilmek amacıyla bir meslek lisesi ve iki genel lise tercih edilmiştir. Bu liselerden bir tanesi özel lise, diğer ikisi devlet lisesidir. Katılımcıların % 80.59'u ailesi ile kalmakta, % 19.40'ı öğrenci yurdunda kalmaktadır. Araştırmaya katılan katılımcılara ilişkin cinsiyet, okul türü ve katılımcının nerede kaldığı ile ilgili demografik özellikleri Tablo 1'de de gösterilmiştir.

Tablo 1: Katılımcıların Demografik Özelliklerine İlişkin Bilgiler

Özellik	N	%
Cinsiyet		
Kadın	142	52.9
Erkek	126	47.01
Toplam	268	100
Okul Türü		
Genel Lise	180	67.16
Meslek Lisesi	88	32.83
Toplam	268	100
Nerede Kalındığı		
Aile Yarı	216	80.59
Öğrenci Yurdu	52	19.40
Toplam	268	100

Veri Toplama Aracı

Bu araştırmada kullanılan veri toplama aracı iki bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde katılımcılara ait demografik özelliklerle ilgili sorulara yer verilmiş, ikinci bölümde “ Adalet ... (metafor)... benzer, çünkü... (metafor sebebi)... ” cümlelerinin kullanıldığı yarı yapılandırılmış bir form kullanılmıştır. Lise öğrencileri için veri toplama aracı kâğıt formatında hazırlanmış ve öğrencilere yüz yüze ulaşılarak uygulama yapılmıştır.

Veri Analizi

Verilerin analizinde içerik analizinin özel bir formu olan metafor analizi kullanılmıştır. Metafor analizi ile verileri işlemek için altı basamak kullanılmıştır: 1) Adlandırma, 2) Eleme, 3) Tekrar derleme, 4) Tema geliştirme, 5) Geçerlilik ve güvenirlik sağlama ve 6) Frekans hesaplama ve yorumlamadır.

Öncelikle elde edilen veriler, tek tek fotoğraflanarak görsel olarak NVİVO programına yüklenmiş ve görseller program içerisinde yazılı doküman haline getirilmiştir. İkinci aşamada tüm veriler ayrıntılı olarak gözden geçirilerek, kullanılan metafor ve açıklamaların anlamlı ifadeler olup olmadığına bakılmıştır. Adalet kavramıyla ilişkili olmayan ve çalışmaya katkı sağlamayan 26 katılımcıya ait veriler analiz dışı bırakılmıştır.

Analiz için uygun görülen metaforların tematik içerikleri incelenmiş, elde edilen veriler birkaç kez okunarak metaforların ortak yönleri belirlenmeye çalışılmış, benzerlik ve farklılıklarına göre sınıflandırılmış ve temalar oluşturulmuştur (Yıldırım, Şimşek, 2016, 243).

Tümevarımcı yaklaşımla yapılan analizin ilk kodlamaları yapıldıktan 8 hafta sonra ikinci kodlama işlemini yapılmıştır. Bu aşamada tüm metaforlar ilk kodlardan bağımsız olarak tekrar kodlanmıştır. Her iki kodlama karşılaştırılmış, farklılıkların belirlenmesinin ardından farklılığa sebep olan metaforlar incelenmiş nihai karar verilmiştir. Devamında her bir kod için yüzde ve frekans değerleri hesaplanmıştır. Son basamakta da bulgular tanımlanarak temalar yorumlanmıştır. Her bir temada örnek olarak bazı katılımcı görüşleri doğrudan alıntılarla yansıtılmıştır.

Geçerlilik ve Güvenirlik

Nitel araştırmalardaki geçerlilik ve güvenirlilik çalışmaları nicel araştırmalardan ayrılmaktadır. Nitel araştırmalarda geçerlilik ve güvenirlilik kavramlarının yerini aktarılabilirlik, inandırıcılık, tutarlılık ve teyit edilebilirlik ifadeleri almıştır. Nicel araştırmada kullanılan iç geçerlik kavramını nitel araştırmada inandırıcılık kavramı; dış geçerlik kavramını aktarılabilirlik, iç güvenirlilik kavramını iç tutarlılık kavramı ve dış güvenirlilik kavramını ise teyit edilebilirlik kavramı almıştır (Saban ve Ersoy, 2017: 162-163).

Araştırmanın aktarılabilirliği, genelleme kavramıyla ilintilidir. Nitel çalışmalarda elde edilen sonuçlarla genellenme yapılmamaktadır. Çünkü sosyal olgular doğrudan içinde bulundukları koşulların ve ortamların etkisini taşımaktadır. Bu çalışmalarda daha çok benzer ortam veya durumlara uygulanabilirlikten söz edilebilir. (Yıldırım ve Şimşek, 2016, 43). Dolayısıyla bu çalışmada aktarılabilirliği sağlayabilmek için çalışmanın tüm aşamaları detaylı bir şekilde okuyucuya sunulmuştur. Aktarılabilirlik ilkesi için ayrıntılı betimleme yapılmıştır.

Mevcut çalışmada verilere aşinalık kazanabilmek ve daha iyi anlamlandırabilmek için kodlama aşaması iki farklı zamanda tekrarlanmıştır. Araştırmacılar önce metaforları ve açıklamaları okumuş sonrasında ilişkili kodları oluşturmuştur. 8 hafta arayla yapılan her iki kodlamadan elde edilen kodlar karşılaştırılmış farklılığa sebep olan metaforlar incelenmiş ve karara bağlanmıştır.

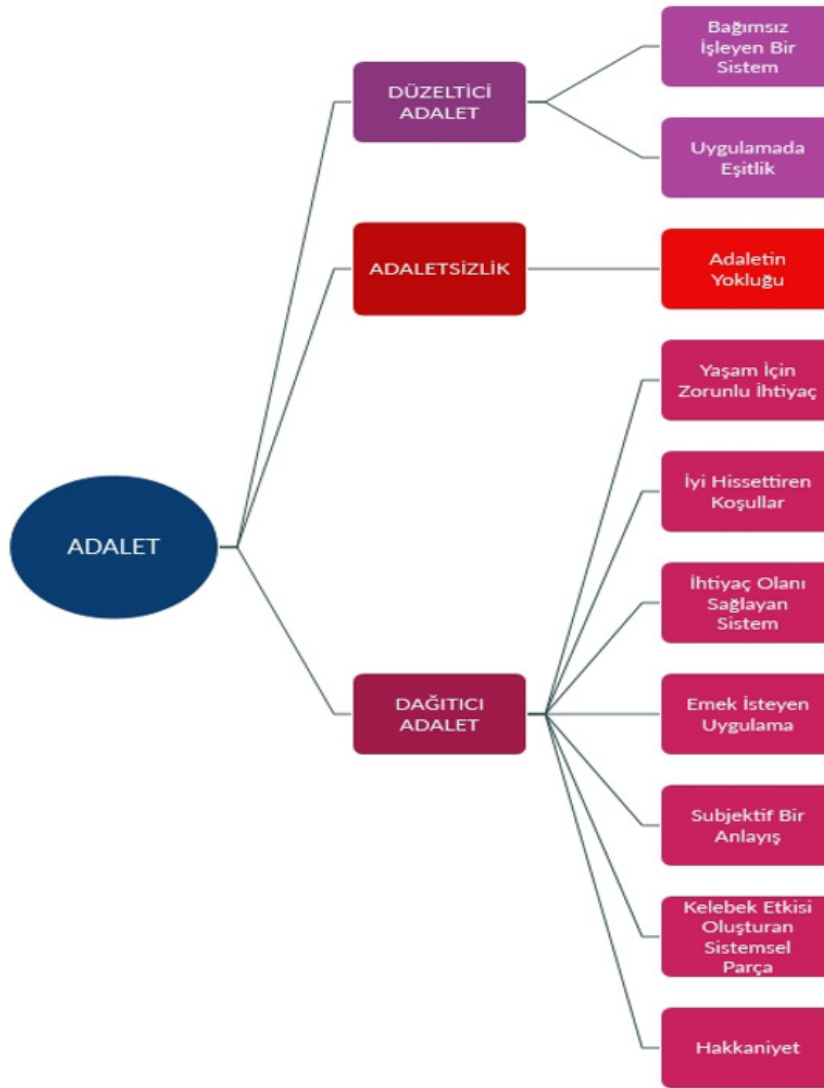
Araştırmaya dışarıdan bir gözle bakılarak araştırmanın tüm aşamalarında tutarlı davranıldığından yani verilerin benzer koşullarda toplandığının, ulaşılan verilerin kodlama ve kavramsallaştırılmasında, verilerin sonuç aşamasında değerlendirilmesinde tutarlı davranıldığından incelenmesi tutarlılık incelemesidir (Yıldırım ve Şimşek, 2016, 283). Araştırma sonuçlarının bilimsel değerinin olması, alan yazına eklediği bilgi ve insan yaşamındaki sorunlara getirdiği çözümlerin yanında açık ve

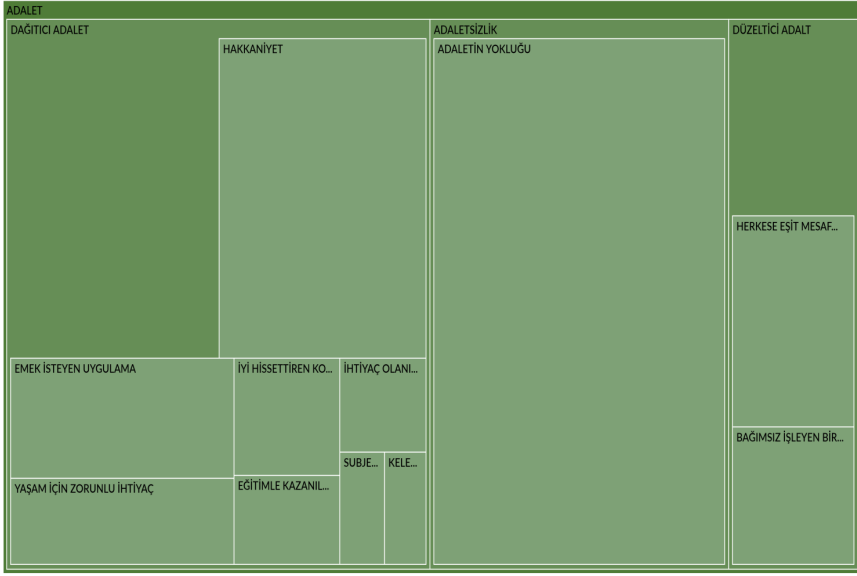
tutarlı olması, diğer araştırmacılar tarafından teyit edilebilir olması araştırmanın inandırıcılığını da etkilemektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2016, 277). Bu nedenle tutarlılık incelemesi ve teyit incelemesi için analiz çalışması sonrasında kod ve temalarla ilgili Din Psikolojisi Anabilim Dalında öğretim üyesi olarak görev yapan bir uzman ile Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Anabilim Dalında öğretim üyesi olarak görev yapan bir uzmanın görüşüne başvurulmuştur. Uzmanlardan gelen dönütler doğrultusunda gerekli düzenlemeler yapılmıştır.

Bulgular

Bu bölümde araştırmada ulaşılan veriler ve elde edilen bulgular, çalışmanın amaçları doğrultusunda sunulmuştur. 268 lise öğrencisinin adalet kavramı için ürettiği metaforlar incelendiğinde 125 farklı metaforun üretildiği belirlenmiştir. Geliştirilen metaforlar çeşitli özellikleri nedeniyle adalet değeri ile ilişkilendirilmiştir. Sonrasında lise öğrencilerinin yaptıkları bu ilişkilendirmeler göz önünde bulundurularak kodlar ve temalar oluşturulmuştur. Aşağıda Şekil 1’de oluşturulan kodlar ve temalar bir şema olarak paylaşılmıştır. Şekil 2’de ise oluşturulan kodlar ve temalar sahip oldukları frekanslar dikkate alınarak hiyerarşik şema olarak paylaşılmıştır.

Şekil 1. Adalet Değerine İlişkin Oluşturulan Kodlar ve Temalar.

Şekil 2. Adalet Değerine İlişkin Oluşturulan Kodların ve Temaların Hiyerarşisi.

Tablo 2’de katılımcıların ürettikleri “adalet” metaforlarından hareketle oluşturulan kodlar, temalar ve sahip oldukları frekanslar verilmiştir.

Tablo 2. Adalet değerine ilişkin oluşturulan kodlar ve temalar.

Temalar	Frekans	%	Kodlar	Frekans	%
Düzeltilici Adalet	57	21.26	Bağımsız İşleyen Bir Sistem	17	6.34
			Uygulamada Eşitlik	40	14.92
			Yaşam İçin Zorunlu İhtiyaç	18	6.71
			İyi Hissettiren Koşullar	10	3.73
Dağıtıcı Adalet	142	52.95	İhtiyaç Olanı Sağlayan Sistem	8	2.98
			Emek İsteyen Uygulama	24	8.95
			Eğitimle Kazanılabilen Nitelik	8	2.98
			Subjektif Bir Anlayış	7	2.61
			Kelebek Etkisi Oluşturan Sistemsel Parça	5	1.86
			Hakkaniyet	62	23.13
			Adaletin Yokluğu	69	25.74
Adaletsizlik	69	25.74			
Toplam	268	100	Toplam	268	100

Adalet kavramına yönelik 125 metafordan bazıları birden fazla kullanılmıştır. Tekrarlayan metaforlar özel olarak incelendiğinde farklı katılımcılar tarafından aynı metaforun birden fazla anlamda kullanıldığı tespit edilmiştir. Örneğin, bir öğrenci insan metaforunu, fitratında iyilik ve dostluk barındırması ile adalete benzetirken, diğer bir öğrenci insanın, kendi çıkarlarını düşünerek gerekli olduğu halde sesini çıkarmamasını, adaletin gerekli olduğu zamanlarda uygulanmamasına benzetmiştir. Bir öğrenci anne metaforunu annenin çocuklarına karşı eşit muamelede bulunması ile açıklarken, başka bir öğrenci annenin kendi ihtiyaçlarından dahi vazgeçerek hakkaniyetle çocuklarının ihtiyaçlarını karşılaması ile izah etmiştir. Dolayısı ile aynı metafor içerdiği anlam nedeniyle farklı kodlar altına yerleştirilmiştir. Öte yandan bazı metaforların da birden fazla kodla ilişkili olduğu görülmüştür. Örneğin Edebi metin metaforu “herkes hoşuna gidecek şekilde yo-

rumlar. Doğru yorumlayanlar objektif bakanlardır.” şeklinde yorumlanarak hem adaletin subjektif bir anlayış içerdiğine hem de bağımsızlığına, kimi zaman da adaletin yokluğuna işaret etmiştir. Baskın olan anlam dikkate alınarak ilgili koda yerleştirilmiştir.

Aynı zamanda birbirinden farklı metaforların benzer anlamlarda kullanıldığı tespit edilmiştir. Örneğin, hem oksijen hem de nefes almak metaforları adalet değerinin yaşam için zorunlu ihtiyaç rolüne işaret etmektedir. Buradan hareketle metaforlar ve açıklamalar birlikte değerlendirilerek kodlar oluşturulmuştur. Tablo 1’de görüldüğü gibi öğrenciler tarafından üretilen toplam 125 metafordan 11 kod oluşturulmuş ve birbiriyle ilişkili kodlar birleştirildiğinde de 3 farklı tema ortaya çıkmıştır. Bu temalar: Düzeltici adalet, dağıtıcı adalet ve adaletsizliktir. Kod frekanslarının toplamaları her bir tema için ayrı ayrı hesaplanmıştır.

Katılımcıların daha çok dağıtıcı adalet (n=142) temasına uygun metaforlarda yoğunlaştığı gözlenmiştir. Bu tema altında; yaşam için zorunlu ihtiyaç, iyi hissettiren koşullar, ihtiyaç olanı sağlayan sistem, emek isteyen uygulama, eğitimle kazanılabilen nitelik, subjektif bir anlayış, kelebek etkisi oluşturan sistemsel parça ve hakkaniyet kodları yer almıştır. İkinci olarak adaletsizlik (n=69) temasına ait adaletin yokluğu koduna yönelik metafor üretmişlerdir. Son olarak da düzeltici adalet (n=57) temasına yönelik metafor üretmişlerdir.

Katılımcıların ürettikleri düzeltici adalet temasına ait metaforlar aşağıda ilgili kodların altında tablolar halinde listelenmiştir.

Tablo 3. Kod: Bağımsız İşleyen Bir Sistem

Metafor	F	Metafor	F
<i>Bıçak</i>	1	<i>Bayrak</i>	1
<i>Kuş</i>	2	<i>Kutup yıldızı</i>	1
<i>Tarafsızlık</i>	1	<i>Saat</i>	1
<i>Cam</i>	1	<i>Komünizm</i>	1
<i>Güneş</i>	3	<i>Ağaç</i>	1
<i>Mahkum</i>	1	<i>Doğa</i>	1
<i>Matematik</i>	2		
Toplam			17

Bağımsız işleyen bir sistem (f=17) kodu altında toplanan metaforlarda katılımcılar adaleti tüm koşullardan bağımsız olarak işleyen bir sistem olarak görmüşlerdir. En fazla güneş (f=3) daha sonra matematik (f=2) ve kuş (f=2) metaforu üretilmiştir. Adaleti “matematik” ile ilişkilendiren bir katılımcı “... her işin bir matematiği vardır, tıpkı adalet gibi” olarak açıklama yapmış, “matematik” metaforunu kullanan başka bir katılımcı ise “... yapılacak en küçük hata problemi yanlış çözmemize neden olur” şeklinde açıklama yaparak adaletin işleyişte bağımsız olduğunu ve kendine özgü kuralları olduğunu anlatmak istemiştir. “Kutup yıldızı” metaforu da “... o yerinde durur her şey onun etrafında döner” şeklinde açıklanarak tıpkı “matematik” metaforlarında olduğu gibi adaletin bağımsızlığına ve onun işleyişine uyum sağlanması gerektiğine vurgu yapmıştır. “Bayrak” metaforu “... değiştirilemez, doğru her zaman doğru yanlış her zaman yanlıştır. Saygı gerekir” şeklinde açıklanarak, adaletin değişmez ve sorgulanamaz kurallar bütünü olduğu anlatılmak istenmiştir. “Saat” metaforuna “... zamanı geldiğinde tecelli eder” ve “cam” metaforuna “... şeffaftır” açıklamaları getirilerek de yine adaletin bağımsız işleyişi vurgulanmıştır.

Tablo 3. Kod: Uygulamada Eşitlik

Metafor	F	Metafor	F
Güce	1	Baba	1
Esnaflığa	1	Anne	1
Eşitliğe	5	Terazi	24
Sokak	1	Ayna	1
Öğretmen	1	Çiftlik	1
Çocuk sahibi olmaya	1	Kuş	1
Güneş	1		
Toplam			40

Tablo 2’te görüldüğü gibi, uygulamada eşitlik koduna ait 40 metafor (%14.92) üretilmiştir. Katılımcılar metaforlarını açıklarken eşitlik anlayışına vurgu yapmışlardır. Bu koda ait metaforların aritmetik ortalamanın esas alındığı herkese eşit oranda uygulamayı gerektiren bir anlayışla üretildiği gözlenmiştir. En fazla tekrar edilen metafor “terazi” (f=24) olmuştur. “Terazi” metaforunu bir katılımcı “... hakların eşitliğini sağlar”, başka bir katılımcı ise “... iki tarafa da hiçbir şey gözetmeksizin eşit davranmak gerekir” şeklinde açıklamıştır. “Sokak” metaforu “... zengin, fakir ayrımı yoktur” şeklinde açıklanmış, güneş metaforu ise “... herkese

eşit ışık yayar.” tarzında açıklanmıştır. “Esnaf” metaforu “... herkese aynı fiyattan satmazsan batarsın” şeklinde, “öğretmen” metaforu “... herkese eşit davranır” ve “çocuk sahibi olma” metaforu da “... çocukların arasında ayırım yapamazsın” şeklinde açıklanarak hiçbir ayırımın söz konusu olmadığı, eşitliğin ön plana çıktığı bir uygulama anlatılmak istenmiştir.

Aşağıda katılımcıların ürettikleri dağıtıcı adalet temasına ait metaforlar, ilgili kodların altında tablolar halinde listelenmiştir.

Tablo 4. Kod: Yaşam İçin Zorunlu İhtiyaç

Metafor	F	Metafor	F
Nefes alma	1	Arı	1
Yaşam	1	Kalp	1
Ev	1	Bina kolonu	1
Temel ihtiyaç	1	Kemik	1
İnsan	1	Bir evin temeli	2
Oksijen	1	Su	6
Toplam			18

Katılımcılar bu kod altında listelenen metaforlarla (f=18) adaleti bireylerin hayatında zorunlu bir ihtiyaç olarak gördüklerini anlatmaya çalışmıştır. En fazla tekrar edilen metafor “su” (f=6) olmuştur. “Su” metaforu bir katılımcı tarafından “... en az su kadar önemlidir” başka bir katılımcı tarafından “... her ne kadar su kadar olmasa da yaşamımız için su kadar gerekli bir şeydir” şeklinde ifade edilmiştir. Bir diğer katılımcı da “... olduğu yere hayat verir, olmadığı yerde savaş çıkar” açıklamasını yaparak adaletin mutlaka olması gerektiğine vurgu yapmıştır. “Kemik” benzetmesi yapan bir katılımcı ise “... kemikler nasıl vücudun dik durmasını, dağılmasını sağlıyorsa adalet de öyledir. Adaletin hor görüldüğü, olmadığı toplumlarda insanlar güvencesini, haklarını kaybetmiş olurlar. Hatta bazen çaresizce yıkılmaya mahkum olurlar” şeklinde izah etmiştir. Benzer şekilde “bina kolonu” metaforu “... kolon olmadan ev olmaz” şeklinde, “arı” metaforu “... arı olmayan dünyada kıyamet kopar” şeklinde, “kalp” metaforu “... kalbin olmadığı yerde yaşanmaz. İnsan herhangi bir eksiklikte çöker tıpkı adaletin olmadığıda ülkenin çökeceği gibi. Adalet mülkün temelidir” şeklinde açıklanmıştır. Bu kod altında bulunan metaforlar ile anlatılmak istenen, adaletin yaşamın devamı için olmazsa olmaz bir konumda olduğudur.

Tablo 5. Kod: İyi Hissettiren Koşullar

Metafor	F	Metafor	F
<i>Camsız pencere</i>	1	<i>Şeker</i>	1
<i>Umut</i>	1	<i>Keyifli bir zevk meselesi</i>	1
<i>Yeni açmış bir çiçek</i>	1	<i>Su</i>	2
<i>Gözlük</i>	1	<i>Silgi</i>	1
<i>Merhamet</i>	1		
Toplam			10

Tablo 5'e göre katılımcıların bu listede paylaştıkları metaforlarla (f=10) adaletin rahatlatıcı ve iyi hissettiren koşulları sağlama yönünü ön plana çıkardığı gözlenmiştir. Örneğin “şeker” metaforu üreten katılımcı “... ona erişen ve onu sağlayan her zaman mutlu ve rahattır” açıklaması yapmıştır. “Camsız pencere” metaforu ile “... yokluğu bizi üşütür, korumaz. Varlığı ve sağlamlığı güvende hissettirir”, “silgi” metaforu ile ilgili de “... hataların düzelmesine yarar” ifadesi yapılmıştır. “Umut” metaforu “... karanlıktaki ışığa benzer. Adaleti kullanmazsak güzel yorumlayamayız” şeklinde izah edilmiş, “gözlük” metaforu “... adaleti kullanmazsak gördüklerimizi güzel yorumlayamayız” şeklinde, “su” metaforu da “... ortama ve duruma göre değişir. Ortamı yumuşatır” şeklinde anlatılarak adaletin hem bireysel hem de toplumsal boyutlarda iyi hissettirme özelliği vurgulanmıştır.

Tablo 6. Kod: İhtiyaç Olanı Sağlayan Sistem

Metafor	F	Metafor	F
<i>Vitamin</i>	1	<i>Destek</i>	1
<i>Üç çocuğun maç izlemesine</i>	1	<i>Farklılık</i>	2
<i>Anne</i>	2	<i>Toplum</i>	1
Toplam			8

Tablo 6'da listelenen metaforlar (f=8) ihtiyaç olana odaklanmıştır. Örneğin “vitamin” metaforu; “Her insanın ihtiyaçları ya da statüleri farklıdır. Adalet insanın ihtiyaçları kadarını alması ya da vermesidir. Adalet eşitlikle karşılaştırılmamalıdır” şeklinde açıklanmıştır. Anne metaforu “Anneler evin içindekini korur gözler.

Adaletli davranır, haksızlık yapmaz. Kendi yemese de ya da mutlu olmasa da ev halkını mutlu eder” şeklinde ifade edilerek annenin ailesi için hakkaniyete dikkat ederek ihtiyaçları karşılamaya çalıştığı anlatılmak istenmiştir. “Üç çocuğun maç izlemesi” metaforu ise “... uzun olan kutu almaz, orta olan bir kutuya kısa olan iki kutuya çıkar. Herkesin ihtiyacı olan kadarıyla değer görmesidir” açıklamasıyla, sahayı göremeyecek boydaki çocukları ihtiyaç duydukları oranda kutunun üzerine çıkartarak maçı izlemelerinin sağlanmasını adaletle ilişkilendirmiştir. “Destek” metaforu da “... herkese ihtiyacı kadar verilmeli” şeklinde açıklanmıştır. Bu kod altında listelenen tüm metaforların, adaleti ihtiyaç olanı sağlayan bir sistem olarak ifade ettiği söylenebilir.

Tablo 7. Kod: Emek İsteyen Uygulama

Metafor	F	Metafor	F
Çiçek	3	Dominic Toretto	1
Boş deftere	1	Vicdan	1
Başarıya	1	Arkadaşlık	1
Yeni doğmuş bebek	1	Barınak	1
Emek	2	Ağaç	6
Sinek	1	Kitap	1
Deniz	1	İnsan	2
Savaş	1		
Toplam			24

Tablo 7’de listelenen metaforlarla (f=24) adaletin emek vermeyi gerektirdiği, adalete ancak bir şeyler yaparak sahip olunabileceği ya da adaletin çaba ile sağlanabileceğine vurgu yapılmıştır. Örneğin “çiçek” (f=3) metaforu için bir katılımcı “... iyi bir şekilde bakıp besleyemezsen, yıpranır zamanla ölür. Toparlamak istersen uzun bir zaman alır ya da toparlayamazsın” açıklamasını yapmıştır. Başka bir katılımcı “... bu duygunun üzerine gidilmedikçe duygu körelir. İnsanlar birbirine bu duyguyla yaklaşmadıkça birbirlerini kötü etkilerler. Tıpkı bir çiçek gibi soldururlar” açıklamasını yaparak adaletin olmadığı ilişkilerin canlılığını kaybedeceğini anlatmıştır. “Boş defter” metaforu “... içine birşey yazılmadıkça anlamı yoktur. Adalete de uyulmadıktan sonra anlamı yoktur” şeklinde, “sinek” metaforu “... iyice kovalaman lazım. Yakalayınca rahatlırsın”, “deniz” metaforu “... deniz insanlar konuştuğunda dalgalanır, sustukça yokmuş gibi durulur” şeklinde açıklanarak adaletin işlerliğinin eyleme geçmekle ilgili olduğu anlatılmıştır. “Vicdan” metaforu

“... iyiyi ve kötüyü yapma ile ilgili sorumluluk yükler” şeklinde izah edilerek sorumluluk hatırlatması yapılmış, “barınak” metaforu “... hayvanları nasıl yönetirsen, büyüdüklerinde öyle olur” şeklinde eylemlerimizin sonuçları olduğuna vurgu yapılmıştır. “Kitap” metaforu “... öğrenilen bilgiler kullanılırsa anlam kazanır. Raflarda tozlanırsa gerçeklerden ve olması gerekenden uzak kalınır” şeklinde açıklanarak yine emek vermekle ilgili sorumluluk hatırlatması yapılmıştır.. “Savaş” metaforu da “... uğruna ölenler vardır” şeklinde ifade edilerek adaletin önemine ve onun için büyük emekler verilebileceğine dikkat çekilmiştir.

Tablo 8. Kod: Eğitimle Kazanılabilen Bir Nitelik

Metafor	F	Metafor	F
Okul	1	Kitap	2
6 kenarlı bir çokgen	1	Kukla	1
Kalem	1	Kalkan	1
Dersler	1		
Toplam			8

Tablo 8’de listelenen metaforlar (f=8) adaleti, eğitim ile gelişebilen ya da bilgi ile artabilen bir beceri olarak ön plana çıkarmıştır. “Dersler” metaforunu kullanan bir katılımcı “... eğitimi alınırsa iyi yönde olurken, alınmadığı takdirde insanı kötü yönde etkiler” şeklinde bir açıklama yapmış, “kukla” metaforunu kullanan katılımcı ise “... bazı insanlar onu kullanmayı çok daha iyi bilir” şeklinde anlatmıştır. Başka bir katılımcı “6 kenarlı çokgen” metaforu için “... iç açılarını bilmezsen çözemezsin” açıklaması yapmış, “kitap” metaforunu kullanan bir katılımcı da “... dışı ne kadar süslenirse süslen sin önemli olanın içeriği olduğu fikrindeyim” şeklinde ifade etmiştir. Katılımcılardan “kalkan” metaforunu da “... doğru kullanırsan korur, yanlış kullanırsan zarar verir” şeklinde açıklayanlar olmuştur. Bu listedeki metaforlar ile adaletin bilme eylemi ile birlikte öğrenilebilen de bir içerik taşıdığına dikkat çekildiği söylenebilir.

Tablo 9. Kod: Subjektif Bir Anlayış

Metafor	F	Metafor	F
<i>İnsan ruhu</i>	1	<i>Edebi metin</i>	1
<i>Kalp</i>	1	<i>Beyin</i>	1
<i>Boş kutu</i>	1	<i>Renklere</i>	1
<i>Ağaç</i>	1		
Toplam			7

Tablo 9’da adaletin her insanın algısına ve uygulamasına göre farklılık gösterme özelliğine yönelik metaforlar (f=7) listelenmiştir. Bu metaforlardan “insan ruhu” metaforuna ilişkin “... her insan için adalet kavramı başkadır”, “kalp” metaforuna ilişkin “... her insanın kalbi yumruğuna göredir”, “boş kutu” metaforuna ilişkin de “... kim adalet istiyorsa onu kendi doldurur ve toplumun kararını umursamaz” açıklamaları yapılmıştır. “Beyin” metaforu “... herkeste vardır ama kullanıma göre farklılık gösterir” şeklinde ifade edilirken “renkler” metaforu “... adalet herkese göre farklıdır. Kimse aynı görmez. Kırmızı renge mavi demeyiz ama tonları da herkes farklı görür” şeklinde izah edilmiştir. Bu kod altında listelenen metaforların adalet duygusunun ve adalet uygulamalarının subjektif bir nitelik de taşıyabildiğine dikkat çektiği görülmektedir.

Tablo 10. Kod: Kelebek Etkisi Oluşturan Sistemsel Parça

Metafor	F
<i>Ekosistem</i>	1
<i>Boş Kavonoz</i>	1
<i>Halat</i>	1
<i>Matematik</i>	1
<i>Saatın çarkları</i>	1
Toplam	5

Tablo 10’da listelenen metaforlar (f=5) ile adalet uygulamalarındaki herhangi bir adımın tüm dengeleri etkileyeceği anlatılmaya çalışılmıştır. Örneğin “ekosistem” metaforu “... ekosistemdeki bir canlının nesli tükendiği zaman tüm denge bozulur. Adalette de bir denge bozulduğunda tüm denge bozulur” şeklinde

açıklanmıştır. “Saatin çarkları” metaforu “... bir adaletsizlik bütün sistemi bozar. Hassastır ehil olmak gerekir” şeklinde izah edilmiş “halat” metaforu ile de “... insanların birbirine bağlar ve en ufak bir kopuklukta tüm düzen bozulur” açıklaması yapılmıştır. Benzer şekilde “matematik” metaforu için de “... yapılacak en küçük hata tüm sorunun yanlış çözülmesine sebep olur” açıklaması yapılmıştır. Kelebek etkisi oluşturan sistemsal parça kodunun, bir adaletsizliğin tüm adalet dengelerini etkileyecek bir güçte olduğuna yönelik metaforlar içerdiği söylenebilir.

Tablo 11. Kod: Hakkaniyet

Metafor	F	Metafor	F
<i>Maaş Alma</i>	1	<i>Haklı Yaptırım</i>	2
<i>Dünya</i>	1	<i>Kılıç</i>	4
<i>Transformatör</i>	1	<i>Savcılık</i>	1
<i>Zorunluluk</i>	1	<i>Hocalar</i>	1
<i>Ayna</i>	2	<i>Saygı</i>	1
<i>Tahteravalli</i>	6	<i>Sınav</i>	2
<i>Denge Tahtası</i>	1	<i>Terazi</i>	31
<i>Çocuk</i>	2	<i>Merhamet</i>	1
<i>İnsan</i>	2	<i>Marketteki Müşteriler</i>	1
<i>Kuyudan Su Çekmek</i>	1		
Toplam			62

Katılımcıların metaforları incelendiğinde dağıtıcı adalet temasına ait en fazla metaforun (%23.13) hakkaniyet kodu ile ilişkili üretildiği görülmüştür. Dağıtıcı adalet temasına ait diğer kodlardaki birçok metaforun da hakkaniyet kodu ile ilişkili olduğu söylenebilir. Bu koda ait metaforlardan en fazla tekrar edilen terazi (f=31) olmuştur. “Terazi” metaforunun açıklamalarından birkaçı “... objektif şekilde meyvelerin ağırlığı neyse onu gösterir. Ancak teraziye yanlış ağırlık koyup hile katarsa adalet yerini bulmaz. Tıpkı hâkimin haksızlık yapması gibi”, “... hak edene hak ettiği kadarını vermektir. Örneğin biz alışveriş yaparken de elimizdeki bütçe kadar birşeyler alırız. İkisi benzer durumlardır” şeklindedir. “Tahteravalli” metaforu ile ilgili “... kim haklıysa o üste çıkar. Haksız olan altta kalır” ifadesi ile haklı olanın kazanacağına yönelik inanç, adalet ile ilişkilendirilmiştir. “Hocalar” metaforu ile ilgili “... herkese hakkını verirler” izahı yapılarak da hakkın verilmesinin

adalet olduğu anlatılmaya çalışılmıştır. “Transformatör” metaforu ile “... herkese hakettiği, gereken değeri verir”, “insan” metaforu ile ilgili de “... herkese hakettiği değeri verir” denilerek değer de hak edildiği kadar verilmesinin adalet olduğu anlatılmaya çalışılmıştır. “Çocuk” metaforu ile ilgili bir katılımcı “... saflığıyla doğru olana karar verir. Haklıyı haksızı ayırır” ifadesi kullanmış, başka bir katılımcı da “... onun kadar sade, saydam, haksızlık yapmayan bir şekilde olunmalıdır” açıklaması yapmıştır. Çocuk meteforu ile adaletin, kişi ayırt etmeden hakkaniyeti ön planda tutma özelliği ortaya konulmuştur. “Marketteki müşteri” metaforu “... parası olan çok olmayan az şey alır”, “sınav” metaforu “... sınavda herkese eşit koşullar verilir. Herkes potansiyeline göre sonuç alır. Tıpkı adalet gibi”, “saygı” metaforu “... herkese hakettiği kadar gösterilmeli” şeklinde açıklanmıştır. “Maaş almak” metaforu “... insanlar çalıştığını almalı her şeyin bir karşılığı olmalı”, “zorunluluk” metaforu “... adalet eşitlik değildir. Kim haklıysa onun yanında olmak zorundadır” şeklinde açıklanarak hakkaniyete ve her şeyin bir karşılığı olduğuna dikkat çekilmiştir. Hakkaniyet kodunda listelenen metaforların tamamında hak edildiği kadar alma, hak edileni verme, hak edene verme gibi anlamların ön plana çıktığı görülmektedir.

Tablo 12. Kod: Adaletin Yokluğu

Metafor	F	Metafor	F
Gökdeki kuş	1	Fırsatçılık	1
Unicorn	1	Adliye sarayı	1
Türkiye	1	Adaletsizlik	1
Terazi	10	6 kenarlı bir çokgen	1
Tehlike	1	Antik yunan efsanesindeki siren şarkıları	1
Şeffaf poşet	1	Bardağın boş kısmı	1
Su	1	Boş vakitteki muhabbet	1
Sevgilim	1	Boşluk	1
Sevdiğim kız	1	Para	4
Güce	1	Cips reyonundaki cipsler	1
Düdük	1	Çınar ağacı	1
Orman	1	Doğa	2
Merdiven	1	Duvar yazısı	2

Laf	2	Eşitsizlik	1
Koku	1	Cezaevi	3
Kek	1	Hayalet	1
Karpuz	1	Kalemtıraş	1
İdeal toplum düzeni	1	Yaşlı Ağaç	1
Boş Kutu	1	Hava	3
Hiçbir şey	2	Sinek	1
Güzellik ve liderlik	1	İnsan	3
Güneş	2	Kral	1
Güller arasında en güzelini seçme	1	Boş kavanoz	1
Toplam			69

En fazla metafor (f=69) adaletin yokluğu koduna yönelik üretilmiştir. Bu metaforlardan bazılarının açıklamaları şöyledir. “Güneş” metaforu “... her insana ulaşır ama belli bir süre sonra kayboluyor. Adalet de böyledir. Ancak belli bir seviyen varsa ya da rütben, senin için geçerli değildir” şeklinde anlatılmış, adalet ancak güçlü konumlarda olanların her zaman ulaşabileceğini belirtilmiştir. Benzer şekilde “doğa” metaforu da “... doğada da güçlü olan kazanıyor” şeklinde izah edilmiştir. “Doğa” metaforunu başka bir katılımcı “... değeri yüksek olmasına rağmen onu anlayıp koruyan, hak ettiği saygıyı gösteren azdır” şeklinde yorumlayarak adaletin hak ettiği kadar değer görmediğine dikkat çekmiştir. “Kek” metaforu “... iki yüzü vardır. Adalet aslında olmayan ama varmış gibi gözüken, insanları kandırmak için uydurulmuş bir kektir. Paran çoksa kekin kabarır, paran yoksa kabartma tozu alamazsın” şeklinde açıklama yaparak, adaletin zenginler için işleyen bir sistem olduğuna dikkat çekmiştir. “Sevgilim” metaforunu üreten katılımcı açıklama olarak “...yok” açıklamasını yaparak hem adaletin yokluğuna hem de ona duyduğu isteğe dikkat çekmiştir. Adaleti “kokuya” benzeten katılımcı “... resmi anlamda aynı şartlarda herkes aynı şekilde etkilenir. Ama sosyal hayata gelince kimin burnu tıkalıdır bilinmez. Kim o kokulardan ne kadar etkilenir, o koku ona ne hissettirir, nasıl şeyler uyandırır bilinemez. Yani adalet bana göre lafta kalır. Adalet bile adil dağıtılamaz” açıklamasını yaparak adaletin resmi konularda herkese eşit ulaştığına ancak resmîyetle garanti altına alınmadığı durumlarda kişilerin kabiliyeti oranında hissedildiğine dikkat çekmiştir. Katılımcı kanunlarla desteklenmeyen durumlarda adaletin olmadığını ifade etmiştir. “Boşluk” metaforu “... yoktur” şeklinde açıklanmıştır. “Kalemtıraş” metaforu “... kalemtıraşta da olduğu gibi herkes kendine uygun kalemli tıraş eder. Diğer kalemler ise bundan yararlanamaz. Ya kalem-

tıraşın değişmesini beklerler ya da kendilerini değiştirirler” şeklinde açıklanarak adaletin, kişisel çıkarlara göre uyarlandığı durumların olduğuna ve bu durumların diğer kişiler üzerindeki olumsuz etkilerine dikkat çekilmiştir. “Orman” metaforu ile “... dışarıdan güzel huzurlu gözükse de içinde tehlike barındırır” denilmiştir. “Merdiven” metaforu “... kim yükselirse o kazanır, haklı ya da haksız olsa da parası olan kazanır”, “düdük” metaforu “... parası olan düdüğü çalar” “para” metaforu “... toplumda parası olan kazanır” şeklinde açıklanarak paranın adalet uygulamalarını negatif yöne etkilediği anlatılmak istenmiştir. “Karpuz” metaforu “ne kadar incelsen, vurursan o kadar kelek (yetersiz) olduğunu anlarsın”, “antik yunan efsanesi” metaforu “... herkesin arzuladığı ama hiç ulaşamadığıdır”, “Boş vakitteki muhabbet” metaforu “... hep lafta olup gerçekleştiğini göremeyiz”, “cips reyonundaki cipsler” metaforu “... dolu görünür ama yarısı boştur”, “hayalet” metaforu “... görmediğin sürece bilemezsin” “cezaevi” metaforu “... hiçbir hakim savcı adaletli değildir”, “edebi metin” metaforu “... herkes hoşuna gidecek şekilde yorumlar. Doğru yorumlayanlar objektif bakanlardır” şeklinde açıklanmıştır. Bu kod altında listelenen metaforlar, adalet uygulamalarının kişisel ve toplumsal boyutta sağlıklı yürütülmediğine, adalet uygulamalarının para, konum gibi güçlerin etkisi altına girebildiğine yönelik görüşler ortaya koymaktadır. Bunları üreten katılımcıların adaletsizliğe yönelik duygu ve düşünceler içerisinde olduğu gözlenmiştir.

TARTIŞMA

Alanyazındaki çalışmalar incelendiğinde henüz lise öğrencilerinin adalet algılarını metaforlar aracılığı ile ortaya koyan bir araştırmaya rastlanmamış ve sınırlı sayıda adalet algısını konu edinen alan araştırmalarına ulaşılmıştır. Köse ve arkadaşlarının (2019) öğretmenlik programlarına devam eden üniversite 3. sınıfta öğrenim gören öğretmen adaylarının bir değer olarak adalet algılarını ve adalet değerinin kazandırılmasına ilişkin görüşlerini araştırdıkları çalışmada, hakkaniyetli davranmak ve haklı ile haksız birbirinden ayırma temelli bir adalet algısı ön plana çıkmış, 86 metafor 6 kategori altında toplanmıştır. Bahsi edilen çalışmada elde edilen sonuçların bu çalışmada elde edilen sonuçları desteklediği görülmüştür.

İnel ve diğerleri (2018) ortaokul öğrencilerinin adalet kavramına ilişkin ürettikleri metaforları ortak özelliklerine göre 4 kategori altında toplamıştır. Çalışmadan elde edilen verilere göre öğrencilerin adalet kavramını; eşitlik olarak, hak ve kural imgesi olarak, hayatın parçası olarak, cezalandırma aracı olarak gördükleri belirlenmiştir. Ortaokul öğrencilerinden elde edilen bulgular, bu çalışmadaki lise öğrencilerinden elde edilen bulgularla karşılaştırıldığında, lise öğrencilerinin adalet algılarında çoğunlukla hakkaniyet duygusunun ön plana çıktığı, ortaokul öğrencilerinin adalet algılarında ise daha çok eşitlik duygusunun ön plana çıktığı görülmektedir.

Balbağ ve arkadaşlarının (2022) ilkökul üçüncü ve dördüncü sınıf öğrencilerinin adalet eğilimi düzeylerini belirlemek ve adalet eğilimi düzeyleri ile bazı değişkenler arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla yaptıkları çalışmaya göre öğrencilerin günlük telefon ve tabletle oyun oynama süreleri arttıkça adalet eğilimi puanları düşmektedir. Çelikkaya (2008), altı ve yedinci sınıf öğrencilerinin okulda adaletle ilişkin algılarını araştırdıkları çalışmada öğrenciler, okullarının uygulamalarını prosedürel adalet ve cezalandırıcı adalet açısından en adil olarak algıladığı, dağıtım adaleti açısından ise en az adil olarak algıladığı ile ilgili bulgulara ulaşılmıştır. Kepekçioğlu (2015) ise üniversite öğrencilerinin öğretim elemanlarının inanılabilirliği algısı ve sınıfta adalet algısı arasındaki ilişkiyi araştırdığı çalışmada; üniversite öğrencilerinin sınıfta dağıtım ve işlemsel adalet algılarının adil düzeyde olduğu, sınıfta etkileşim adaleti algılarının ise ne adil ne de adil değil düzeyde olduğu sonucuna ulaşmıştır. Bursa ve Ersoy'un (2016) sosyal bilgiler öğretmenlerinin sosyal adaletle ilişkin algı ve deneyimlerini araştırdığı çalışmada öğretmenlerin sosyal adaleti eşitlik, adalet, saygı, hoşgörü ve insan hakları biçiminde algıladıkları sonucuna varılmıştır. Aydın ve Çelik (2017) ortaokul öğrencilerinin hukuk kurallarına ilişkin algılarını metafor aracılığı ile incelediği çalışmada 62 farklı metafor elde etmiştir. Koruyucu ve yol gösteren, olağanüstü güç kaynağı, hayat veren, adalet ve dengenin kaynağı kategorileri oluşturulmuştur. Aydın ve Çelik'in (2017) elde ettiği bulgular ile bu çalışmada adaletle ilişkin ulaşılan bulgular benzerlik taşımaktadır. Her iki çalışmada da dengeye, adaletin koruyuculuğuna, zorunlu ihtiyaç oluşuna vurgu yapılmıştır.

Bu çalışmayla da elde edilen bulguların kapsadığı adaletin eşitlik ve hakkaniyet anlayışı kutsal kaynaktan da karşılık bulmaktadır. Örneğin *Kur'an-ı Kerim* 'de Nisâ Sûresi 135. Ayet eşitlik vurgusu ile seslenmektedir. *"Ey iman edenler! Kendinizin, ana-babanızın ve yakın akrabanızın aleyhinde bile olsa, Allah için doğru dürüst şahidlik yaparak, adâleti titizlikle ayakta tutan kimseler olun! Hakkında şahidlik yaptığınız kimse zengin de olsa fakir de olsa adaletten ayrılmayın."* Nisâ Sûresi 58. Ayet ise hakkaniyete, kişiye özel farklı durumların dikkate alınması gerektiğine vurgu yapmaktadır. *"Allah size, emanetleri mutlaka ehline vermenizi ve insanlar arasında hükmettiğiniz zaman adaletle hükmetmenizi emrediyor. Doğrusu Allah bununla size ne güzel öğüt veriyor. Şüphesiz ki Allah hakkıyla işitendir, hakkıyla görendir."*

SONUÇ VE ÖNERİ

Bu çalışma, yapısı itibarıyla nitel araştırma yöntemiyle yürütülmüş bir çalışmadır. Nitel çalışmalar, bir olguya ilişkin algıları ve anlamları ortaya koymayı hedefleyen derinlemesine gerçekleştirilen çalışmalardır. Bu çalışmada elde edilen verilerle sadece lise öğrencilerinin perspektifinden adalet konusunun incelenmesi hedeflenmiştir. Lise öğrencileri adalet kavramına ilişkin olarak toplam 125 metafor üretmiştir. Araştırma kapsamında adalet değerine ilişkin üretilen metaforlarla ilgili 3

tema oluşturulmuştur. Bu temalar düzeltici adalet, dağıtıcı adalet ve adaletsizliktir. Düzeltici adalet temasına ait 2 kod oluşturulmuştur: Bağımsız işleyen bir sistem ve uygulamada eşitlik. Bu kodlar altında toplanan metaforlar üretilirken, hak dağıtımında ve eşitliği sağlanmada aritmetik ortalamanın esas alındığı belirlenmiştir. Düzeltici adalet temasında yer alan metaforlarla özel durumlar, farklılıklar dikkate alınmadan herkese eşit uygulama yapılması ile adalet açıklanmaya çalışılmıştır. Dağıtıcı adalet temasına ait olarak da 8 kod oluşturulmuştur. Bu kodlar yaşam için zorunlu ihtiyaç, iyi hissettiren koşullar, ihtiyaç olanı sağlayan sistem, emek isteyen uygulama, eğitimle kazanılabilen nitelik, subjektif bir anlayış, kelebek etkisi oluşturan sistemsel parça ve hakkaniyettir. Bu kodlar altında toplanan metaforlar üretilirken, hak dağıtımı, eşitliği sağlama ve diğer adalet uygulamalarında şartların, ihtiyaçların, kişinin performansının belirleyici olduğu yani geometrik hesaplamasının etkili olduğu söylenebilir. Adaletsizlik temasına ait ise 1 kod oluşturulmuştur; adaletin yokluğu. Bu kod altında listelenen metaforları üreten katılımcıların ise hayatın çoğu alanında adalet uygulamalarının, hakkaniyete ya da eşitliğe göre değil kişilerin isteklerine ya da güçlerine bağlı olarak gerçekleştiğine inandıkları gözlenmiştir. Terazî 65 katılımcının adalet benzetmesi olarak en fazla tekrar eden metafor olmuş ve tüm temalarda yer almıştır. Düzeltici adalet temasında 24, dağıtıcı adalet temasında 31, adaletsizlik temasında 10 defa tekrarlanmıştır. Sonrasında su (f=9), ağaç(f=8), insan (f=7), güneş (f=6), tahteravallî (f=6) en fazla tekrar eden metaforlar olmuştur.

Araştırma sonucunda lise öğrencilerinin adalet kavramına ilişkin algılarında çoğunlukla hakkaniyetin, eşitlik anlayışının dikkat çektiği görülmüştür. Bu bağlamda adaletin koşullardan bağımsız bir yapısının olduğu, subjektif bir anlayış olduğu, ihtiyacın giderilmesini sağlayan bir sistem sunduğu, eğitimle kazanılabilir bir özellikte olduğu, emek verildiğinde bireysel ve toplumsal alanda olumlu yönde gelişme gösterdiği, bireysel ve toplumsal yaşam için zorunlu bir ihtiyaç olduğu, iyi hissettiren ve rahatlatan bir duygu olduğu, adalet konusunda yapılacak olumlu ya da olumsuz her eylemin bütünü etkileyecek güçte oluşuna dair bulgulara ulaşılmıştır. Lise öğrencilerinin bir kısmının da (%25.74) adalet değeriyle ilgili olumsuz anlam içeren metafor ürettiği görülmüştür. Adaletin yokluğu ya da adalet değerine yeterince önem verilmediği ile ilgili eleştirel bir bakış açısı yansıtan bu bulguların da katılımcı sayısına göre azımsanmayacak bir oranda olduğu çalışmada görülmektedir.

Bu araştırmada lise öğrencilerinin “adalet” kavramına yükledikleri anlamların keşfine yönelik önemli bulgulara ulaşılmıştır. Özellikle adalet değerine ilişkin çalışma yapan araştırmacılar için elde edilen bu bulguların yararlı olacağı düşünülmektedir. Adalet kavramı lise öğrencilerin gözünden ortaya konulduğu için elde edilen bulgular değerler eğitimi kapsamında ya da konuyla ilgili derslerde, kulüp çalışmaları ve sosyal faaliyetlerde adalete ilişkin çalışmaların planlanmasında ya da yapılmakta olan çalışmaların güncellenmesinde yararlı olabilir. Özellikle ada-

letsizlik duygusu ile ilgili bulguların tespit edilmiş olması, çocuklara ve gençlere yönelik yapılacak olan adalet temalı eğitimlerin önemini artırmaktadır. Çünkü adaletsizlik duygusu bireylerde umutsuzluğa sebep olabilecek, onları hayata karşı daha kırılğan yapabilecek ve zorluklarla mücadelede güçlerinde azalmaya sebep olabilecektir. Pozitif psikolojinin de konusu olan karakter gücü olarak adalet çalışmalarına her eğitim kademesinde yer verilmesi, öğrencilerin hatta toplumun psikolojik ve sosyal dayanıklılığına katkı sağlayacaktır. Adaletsizlik duygusu bir adalet özlemi olarak değerlendirildiğinde ise beraberinde adalet ideeline yaklaşma çabasını getirecektir. Öğrencilerle yapılacak tüm adalet çalışmalarının bu konuda da öğrencilere rehberlik yapacağı düşünülmektedir.

Araştırma bir metafor çalışması olması dolayısıyla katılımcılardan tek bir zamanda tek bir veri alındığı için ifadelerinin anlamlandırılmasında bazı sınırlılıklar söz konusudur. Bu nedenle fenomenolojik bir çalışma desenlenerek daha az katılımcı ile çeşitlendirilmiş sorularla onların adaletle dair deneyim ve algıları konusunda çalışılabilir. Çalışmaya katılan öğrenciler belirli liselerde öğrenim gördükleri için çalışmanın sonuçlarının bu okullar ile sınırlı olduğu düşünülerek daha genel geçer sonuçlar elde etmek için nicel ve geniş ölçekli çalışmalar planlanabilir. Farklı liselerden rastgele örneklemeler alınarak algıların karşılaştırması yapılabilir. Nicel bir çalışma hazırlığında bu çalışmanın bulgularından da yararlanılabilir.

Yazar Katkı Oranları

Çalışmanın Tasarlanması: ÜEÇ(%50), İG(%50)

Veri Toplanması: ÜEÇ(%50), İG(%50)

Veri Analizi: ÜEÇ(%50), İG(%50)

Makalenin Yazımı: ÜEÇ(%50), İG(%50)

Makalenin Gönderimi ve Revizyonu: ÜEÇ(%50), İG(%50)

KAYNAKÇA

- Altınsoy, Fatma – Karakaya Özyer, Kübra. "Universities in the Eyes of High School and University Students: Using Metaphors to Describe Universities". *Gençlik Araştırmaları Dergisi* 10/27, 65.
- Atila, Sema Çevirici. Episteme ve Adalet İlişisine Dair Bir İnceleme. Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2022, 4. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi>
- Aydın, Mithat - Çelik, Türkan. "Ortaokul Öğrencilerinin Etkin Yurttaşlık Ve Hukuk Kuralları Kavramlarına Yönelik Metaforik Algılarının İncelenmesi". *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 42 (2017), 29-43.
- Bursa, Sercan - Ersoy, Arife Figen. "Social studies teachers' perceptions and experiences of social justice". *Eurasian Journal of Educational Research* 64 (2016), 319-340.
- Balbaş, Nur Leman vd. "İlkokul Öğrencilerinin Adalet Eğilimlerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi". *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 8/2 (2022), 426-441.
- Cevizci, Ahmet, Paradigma Felsefe Sözlüğü. İstanbul: Paradigma Yayınevi, 6.Baskı, 2005, 13, 432.
- Çelen, Nermin. "Kohlberg'in Ahlak Gelişimi Kuramı Üzerine Görüşler". *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 13/1 (2000), 98.
- Çelikkaya, Tülay. Okul Uygulamalarında Adalet: 6. ve 7. Sınıf Öğrencilerinin Okul Deneyimlerini Algılayışları (Justice in School Practices: 6th And 7th Grade Students' Perceptions of Their School Experiences). Ankara: Ortadoğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2008. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi>
- Galişanka, Andrius. John Rawls: The Path to a Theory of Justice. Cambridge Massachusetts, London, England: Harvard University Press, 2019, 173.
- Hökekleli, Hayati. "Bir Değer: Adalet". *Dem Dergi* 2/5 (2009), 133.
- İnel, Yusuf vd. "Ortaokul öğrencilerinin adalet kavramına ilişkin metaforik algıları". *Anadolu Journal of Educational Sciences International (AJESI)* 8/2, (2018) 379-402.
- Kabadayı, Talip. "Hakkaniyet Adaletin Temelidir". *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 15 (2013), 50, 52.
- Kelsen, Hans. "Adalet Nedir?". *Türkiye Barolar Birliği Dergisi* 107 (2013), 443.
- Kepekçioğlu, Emine Selin. Üniversite Öğrencilerinin Öğretim Elemanlarının İnanılabilirliği Algısı Ve Sınıfta Adalet Algısı Arasındaki İlişki. Bolu: Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2015. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi>
- Köse, Tuba Çengelci vd. "Öğretmen Adaylarının Bakış Açısıyla Adalet Değeri". *Kalem Eğitim ve İnsan Bilimleri Dergisi* 9/1 (2019), 67-93.
- Kulaksızoğlu, Adnan. Ergenlik Psikolojisi. İstanbul: Remzi Kitabevi, 2002. 101-103
- Kur'an-ı Kerim Meâli. çev. Halil Altuntaş - Muzafer Şahin. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 11. Baskı, 2010.
- Kurt, Senem. "Hayek'in Özgürlük ve Adalet Teorisi". *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi* 2/3 (2006), 199-213.
- Moser, Karin S. "Metaphor Analysis in Psychology—Method, Theory, and Fields of Application". *Forum Qualitative Sozialforschung / Forum: Qualitative Social Research* (2000, June), Volume 1, No. 2, Art. 21, 3.
- Özbay, Yaşar. (2001). Gelişim ve Öğrenme Psikolojisi. Trabzon: Erol Ofset, 2.Baskı, 2001, 73-77.
- Rawls, John. A Theory of Justice Revised Edition. The Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge, MA. 1999, 10-15.
- Saban Ahmet - Ersoy Ali. Eğitimde Nitel Araştırma Desenleri. Ankara: Anı Yayıncılık, 2.Baskı, 2017, 162-163.
- Slingerland, Edward. Conceptual metaphor theory as methodology for comparative religion. *Journal of the American Academy of Religion* 72/1 (2004), 9.
- Sırrı, Vahide. Karakter Eğitimi Çerçevesinde Çocuklarda Adalet Algısının Oluşumu ve Gelişimi. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi>
- Tomul, Ekber vd. "Justice in The Classroom: Evaluation of The Teacher Behaviors According To Students' Perceptions". *Eurasian Journal of Educational Research* 48 (2012), 59-72.
- Topakkaya, Arslan. "Adalet Kavramı Bağlamında Aristoteles-Platon Karşılaştırması". *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi* 6 (2008), 42.
- Uysal, Enver. "Değerler Üzerine Bazı Düşünceler ve Bir Erdem Tasnifi Denemesi: İnsani Erdemler-İslami Erdemler". *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (2003) 12/1, 52.
- Yıldırım, Ali - Şimşek, Hasan. Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. Ankara: Seçkin Yayınları, 10. Baskı, 2016, 43, 210, 277, 283.